

В. В. Немченко,
доктор економічних наук,
Л. Б. Скляр,
аспірант Одеської національної академії харчових технологій

ФІНАНСОВО-ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО ОЦІНКА

Вступ. Наукові дослідження і практичний досвід свідчать про те, що витрати та зобов'язання, обумовлені природоохоронною діяльністю, стають настільки значущими, що недостатня увага до них істотно збільшує ризик помилкової оцінки фінансового становища підприємств і організацій. Розв'язанню цих питань присвятив свої праці широкий загал вітчизняних та зарубіжних учених, у тому числі: А. Бородин, Л. Гринів, [1, 2] та інші.

Разом з тим, економічні, організаційно-методичні та нормативно-аналітичні аспекти екологічного менеджменту є слабо розробленою ділянкою екологічного забезпечення всіх рівнів фінансово-господарської й управлінської діяльності. Відомо, що метою оцінки фінансового стану підприємства виступає пошук резервів збільшення його прибутковості, рентабельності і платоспроможності. Поєднання фінансової та екологічної оцінки діяльності підприємств дозволить вирішити широкі коло питань.

Постановка завдання. Оцінка фінансового стану підприємства здійснюється за допомогою вираховання системи економічних показників, які характеризують господарсько-фінансове становище господарюючих суб'єктів:

- прибутковість (рентабельність);
- оптимальний розподіл прибутку;
- наявність оптимальних розмірів власних оборотних засобів, які забезпечують нормальний процес виробництва та реалізації продукції;
- наявність власних джерел формування оборотних засобів в об'ємі, достатньому для їх покриття;
- платоспроможність підприємства тощо.

Розрахунок цих показників дозволяє проаналізувати діяльність підприємства. У той же час отримати прибуток можна за рахунок забруднення навколишнього середовища, нераціонального використання земельних ресурсів. У результаті — показники неправильно відображають становище на підприємстві. Все це призвело до того, що наша країна на одиницю ВВП використовує енергоносіїв у 2-3 рази більше, ніж у розвинених державах. Аналогічна картина із земельністю виробництва. Більш висока якість навколишнього середовища (стан повітря, води, ґрунту тощо) може призводити до того, що підприємство за рахунок менших витрат буде отримувати незаслужено більш високий прибуток. У випадку більш низької

якості середовища може знизитись прибутковість, конкурентоспроможність. Так, сільгоспвиробники, які займаються рослинництвом на орендованих землях, будуть недотримувати значну частину врожаю. У результаті, — підприємці опиняються в неординарних умовах. У зв'язку з цим виникає необхідність корегувати рентабельність з врахуванням якості середовища.

Результати. Необхідність інтенсивної експлуатації основних виробничих фондів, природних ресурсів вимагає також, щоб показник рентабельності (P_{KC}) комплексно відображав їх використання, враховував збиток, який наносить підприємство, не здійснюючи природоохоронну діяльність.

$$P_{KC} = \frac{П - З + Д_n}{Ф + ПЧ} \cdot 100\%, \quad (1)$$

де ПЧ — оцінка природних чинників (земельних, водних та інших ресурсів, якими наділене підприємство для виробництва), зарахованих на баланс;

П — балансовий прибуток;

З — збиток, нанесений навколишньому природному середовищу виробничою діяльністю підприємства;

Ф — середньорічна вартість основних виробничих та оборотних фондів;

D_n — додатковий прибуток від більш високої якості природного середовища.

Із формули (1) видно, що чим меншими природними ресурсами розпоряджається підприємство і чим менше наноситься збиток природі, тим вище за інших рівних умов показник рентабельності та його конкурентоспроможність.

Відомості щодо вартості природних чинників (земельних, водних тощо, якими наділене підприємство для виробництва), зарахованих на баланс, то вони наведені на рахунок 10 „Основні засоби”, субрахунок 101 „Земельні ділянки” та рахунок 11 „Інші необоротні матеріальні активи”, субрахунок 114 „Природні ресурси” (табл.1).

Загальний економічний збиток від впливу на природні комплекси господарської діяльності виражається формулою

$$З = \sum \sum K_{ij} Z_{ij} \quad (2)$$

де i — 1, 2, 3, ..., n — число видів діяльності, котрі призводять до збитків;

Таблиця 1

Вартість природних чинників, якими наділені підприємства, тис. грн.

Підприємство	Показник			Усього
	Податок на землю (оренда землі)	Вартість земельної ділянки	Збір за геологорозві- дувальні роботи	
	Джерело інформації			
	Звіт про основні показники діяльності підприємств (форма №1 - підприємство)	Примітки до річної звітності (форма №5)	Розрахунок збору за геологорозві- дувальні роботи	
ЗАТ ВО „Одеський консервний завод”	529,5	-	4,9	534,4
ВАТ „Одеський консервний завод дитячого харчування”	62,7	-	-	62,7
СП „Вітмарк - Україна” ТОВ	1527,7	1500,0	-	3027,7
ВАТ Консервний завод „Іллічівський”	302,1	-	-	302,1
ЗАТ „Кодимський консервний завод”	20,9	-	-	20,9
ТОВ „Істок”	119,8	-	-	119,8

j — 1, 2, 3, ... т — число природних комплексів, на котрі впливає господарська діяльність;

Z_{ij} — збитки від i -го виду впливів на j -й природний комплекс;

K_{ij} — коефіцієнт, що враховує стан природного комплексу.

Збитки можуть виявлятися у зв'язку з деградацією водних комплексів, атмосфери, флори, фауни, ґрунтів, ландшафтів, надр, погіршення здоров'я людей та скорочення тривалості їхнього життя. Разом із тим погіршуються умови господарської діяльності підприємств.

Оцінка збитків здійснюється у вартісному виразі за певний період часу.

Збитки можуть бути несуттєвими, коли вони не перевищують поріг чутливості екологічної системи та її стійкості, а також суттєвими, коли згаданий поріг перевищується.

На розмір збитків від забруднення навколишнього середовища впливає кількість людей, котрі можуть постраждати від забруднення навколишнього середовища, види та інтенсивність впливу забруднень на природне середовище, опосередкований вплив забруднень на довкілля; зворотність наслідків та можливість їх ліквідації; час, появи наслідків забруднення, можливість реалізації профілактичних заходів з ліквідації шкідливого впливу забруднень.

Під час визначення шкоди, завданої здоров'ю людей, враховують ступінь втрати працездатності, видатки на лікування та реабілітацію, на догляд за хворими, компенсацію за втрачені професійні можливості тощо.

Підлягають також відшкодуванню збитки, завдані майну громадян. При цьому враховуються прямі збитки та втрачена вигода від втрати майна, врожаю, родючості земель тощо.

Підприємства та окремі громадяни мають право подавати позовну вимогу до суду про припинення екологічно шкідливої діяльності, що завдає шкоди здоров'ю та майну громадян і навколишньому природному середовищу. Оцінка природних чинників визначається за формулою:

$$ПЧ = \sum ПЧ_i \quad (3)$$

де i — 1, 2, 3, ..., n — число природних чинників, котрі є на підприємстві.

Підприємство буде зацікавлене краще використовувати не лише виробничі фонди, але й природні ресурси, наприклад, обходитись меншою територією, гіршої якості.

Використання запропонованого показника рентабельності посилить і науковість у процесі політики оподаткування прибутку, оскільки буде враховувати „додаткові” прибутки підприємства.

Для прикладу розрахуємо рентабельність „постарому” і комплексний показник на основі відомостей консервних заводів (табл. 2).

Так, для ЗАТ ВО „Одеський консервний завод” з погляду трудового колективу підприємство рентабельне (+1,17%), але з позиції суспільства, із урахуванням екології, рентабельність набагато менше (+0,43%). ВАТ „Одеський консервний завод дитячого харчування” з погляду трудового колективу рентабельне (+0,04%), але з позиції суспільства, із урахуванням екології рентабельність відємна (-0,07%).

Використання для аналізу діяльності „старих” показників призводить до того, що оцінка діяльності підприємства не завжди розкриває реальний стан справ. Це дозволило, наприклад, в Одесі скупити великі площі рекреаційних зон за ціною, меншою від їх вартості, що

робить умови для зловживань та правопорушень. Вартість землі іноді значно перевищує ціну самого підприємства, яке купують, або приватизують.

Аналіз діяльності ЗАТ „Кодимський консервний завод” показав наявність надлишку продукції, тому належить провести реконструкцію на новій технічній основі консервного заводу, спеціалізацію якого склали томатні консерви. У результаті впровадження цього заходу виробнича потужність відновленого заводу буде менше, ніж раніше, однак підприємство буде озброєне новим високотехнологічним енергозберігаючим обладнанням.

Вартість землі іноді значно перевищує ціну самого підприємства, яке купують, або приватизують. Ось чому, на нашу думку, вимагає уточнення поняття ліквідності підприємства, сутність якої виявляється у можливості підприємства в будь-який момент розрахуватися зі своїми зобов'язаннями (пасивами) за допомогою (за рахунок) майна (активів), яке є на балансі, тобто в тому, як швидко підприємство може продати свої активи, отримати грошові кошти і погасити свої борги — заборгованість перед постачальниками, перед банком по поверненню кредитів, перед бюджетом та позабюджетними централізованими фондами по сплаті податків та платежів, перед робітниками по виплаті зарплати та інше.

Ми вважаємо, що на баланс підприємства потрібно зараховувати вартість природного середовища (і перш за все землю), якою володіє трудовий колектив.

Відповідно і показники ліквідності повинні включати вартість природного середовища і розраховуватись за формулами:

$$K_{\text{п}} = \frac{ПА + ПС}{ПЗ}, \quad (4)$$

$$K_{\text{шл}} = \frac{ГК + ДЗ + ПС}{ПЗ}, \quad (5)$$

$$K_{\text{ал}} = \frac{ГК + ДЗ + ПС}{ПЗ}, \quad (6)$$

де $K_{\text{п}}$ — коефіцієнт покриття;

$K_{\text{шл}}$ — коефіцієнт швидкої ліквідності;

$K_{\text{ал}}$ — коефіцієнт абсолютної ліквідності;

$ПС$ — вартість природного середовища;

$ПА$ — поточні активи;

$ПЗ$ — поточні зобов'язання;

$ГК$ — грошові кошти;

$ДЗ$ — дебіторська заборгованість.

Низька ціна на землю в Україні, загострення про-

довольної кризи, вже приводить до скупки великих площ, проникнення іноземного капіталу, що вимагає земельної реформи. Так, у травні 2008 р. на контракт щодо поставки нафти та газу Лівія отримала в Україні в оренду 247 тис. га землі для організації власного виробництва [3]. Єгипет, Саудівська Аравія ведуть переговори про оренду землі. Австрія та Німеччина підтримують виробництво рапсу в Україні, що руйнує ґрунт, але дозволяє завантажувати підприємства з його переробки і випуску біодизеля.

Усе це свідчить, що інші країни зацікавлені нашими землями.

Для впровадження земельної реформи, яка може покращити облік та економіко-екологічний аналіз діяльності підприємств, на наш погляд, необхідно:

— завершення розробки механізму включення вартості землі до економічного обороту та його правового забезпечення;

— формування нової та удосконалення існуючої законодавчої бази з питань ефективного використання земель;

— формування і функціонування ринку земель;

— розробку правових і соціально-економічних механізмів ефективного реалізації прав власності на землю;

— удосконалення орендних земельних взаємин;

— розробку нової методики нормативної грошової оцінки земель з урахуванням ринкових факторів та поновлення її показників;

— запровадження економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель;

— розробку цільової програми відтворення родючості ґрунтів;

— забезпечення державного контролю за впровадженням заходів щодо збереження і відтворення родючості ґрунтів;

— розширення застосування ґрунтозахисних технологій обробки ґрунту, адаптованих до зональних особливостей;

— удосконалення порядку та системи ведення державного земельного кадастру й моніторингу земель та забезпечення землевласників і землекористувачів інформацією про якість ґрунтів;

— розробка нових законопроектів, удосконалення існуючих нормативно-правових актів та їх супроводження з питань землекористування.

Усе це свідчить про те, що економіко-екологічний аналіз підприємств буде ефективним тоді, коли в Україні уряд сформує раціональний механізм природокористування, включаючи землекористування і будуть використані нові економіко-екологічні показники.

Висновки. Таким чином, необхідно створити такі умови діяльності підприємства, щоб воно було зацікавлене краще використовувати не лише свої виробничі фонди, але й природні ресурси (земельні, водні та інші) якими наділене. Крім того, необхідно удосконалити механізм фінансово-економічної оцінки діяльності підприємств.

Розрахунок варіантів рентабельності підприємств за 2008 р.

Назва показника	ЗАТ ВО „Одеський консервний завод”	ВАТ „Одеський консервний завод дитячого харчування”	СП „Віт-марк-Україна” ТОВ	ВАТ „Консервний завод „Лілічівський”	ЗАТ „Кодимський консервний завод”	ТОВ „Істок”
П – балансовий прибуток, тис. грн.	41602,0	1409,0	221126,0	2262,0	-1454,00	13620,9
Ф – середньорічна вартість основних фондів, тис. грн.	35617,0	39225,0	71800,9	23775,0	28521,0	15464,0
ПС – оцінка природних чинників, тис. грн.	534,4	62,7	3027,7	302,1	20,9	119,8
З – збиток, нанесений виробничою діяльністю підприємства, тис. грн.	24205,75	4055,27	19761,23	9181,28	806,93	5114,86
Дп – додатковий прибуток від більш високої якості природного середовища, тис. грн.	235,1	-	-	-	-	-
Ркп – рентабельність з точки зору трудового колективу, %	1,17	0,04	3,08	0,10	-0,05	0,88
Ркс – рентабельність з позиції суспільства, %	0,43	-0,07	2,69	-0,29	-0,08	0,55

Література

1. **Бородин А. И.** Эколого-экономическое управление предприятием / А. И. Бородин. — М. : ТЕИС, 2006. — 312 с. 2. **Гринів Л. С.** Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії: / Л. С. Гринів. — Львів : 2001. — 240 с. 3. **Матеріали** XI річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 26 — 27 лютого 2009 р. „Трансформація земельних відносин до ринкових умов”. — К. : Ін-т аграрної економіки, 2009. — 116 с. 4. **Філімонов О. С.** Фінанси підприємств : навч. посіб. / О. С. Філімонов. — Житомир : ЖІТІ, 2000. — 440 с.

Немченко В. В., Скляр Л. Б. Фінансово-екологічний стан підприємства та його оцінка

У статті розглядається питання обліку додаткових показників (природних чинників) під час розрахунку рентабельності підприємства, яку автори пропонують визначати і з позицій суспільства, і з погляду трудового колективу. Запропоновані шляхи покращення обліку та економіко-екологічного аналізу діяльності підприємств.

Ключові слова: рентабельність підприємства, природні чинники, економіко-екологічний аналіз, діяльність підприємств, вартість природного середовища.

Немченко В. В., Скляр Л. Б. Финансово-экологическое состояние предприятия и его оценка

В статье рассматриваются вопросы учета дополнительных показателей (природных факторов) при расчете рентабельности предприятия, которую авторы предлагают определять как из позиций общества, так и с точки зрения трудового коллектива. Предложенные пути улучшения учета и экономико-экологического анализа деятельности предприятий.

Ключевые слова: рентабельность предприятия, природные факторы, экономико-экологический анализ, деятельность предприятий, стоимость природной среды.

Nemchenko V. V., Sklyar L. B. Financial and ecological state of enterprise and his account

The article the question of account of additional indexes (natural factors) is examined at the calculation of profitability of enterprise, which authors suggest to determine both s positions of society, and from point of labour collective. Offered ways of improvement of account and economic and ecological analysis of activity of enterprises.

Key words: profitability of enterprise, natural factors, economic and ecological analysis, activity of enterprises, cost of natural environment.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2011
Прийнято до друку 27.05.2011